

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/6/2004

SPADEK POCZUCIA REPREZENTATYWNOŚCI PARTII POLITYCZNYCH

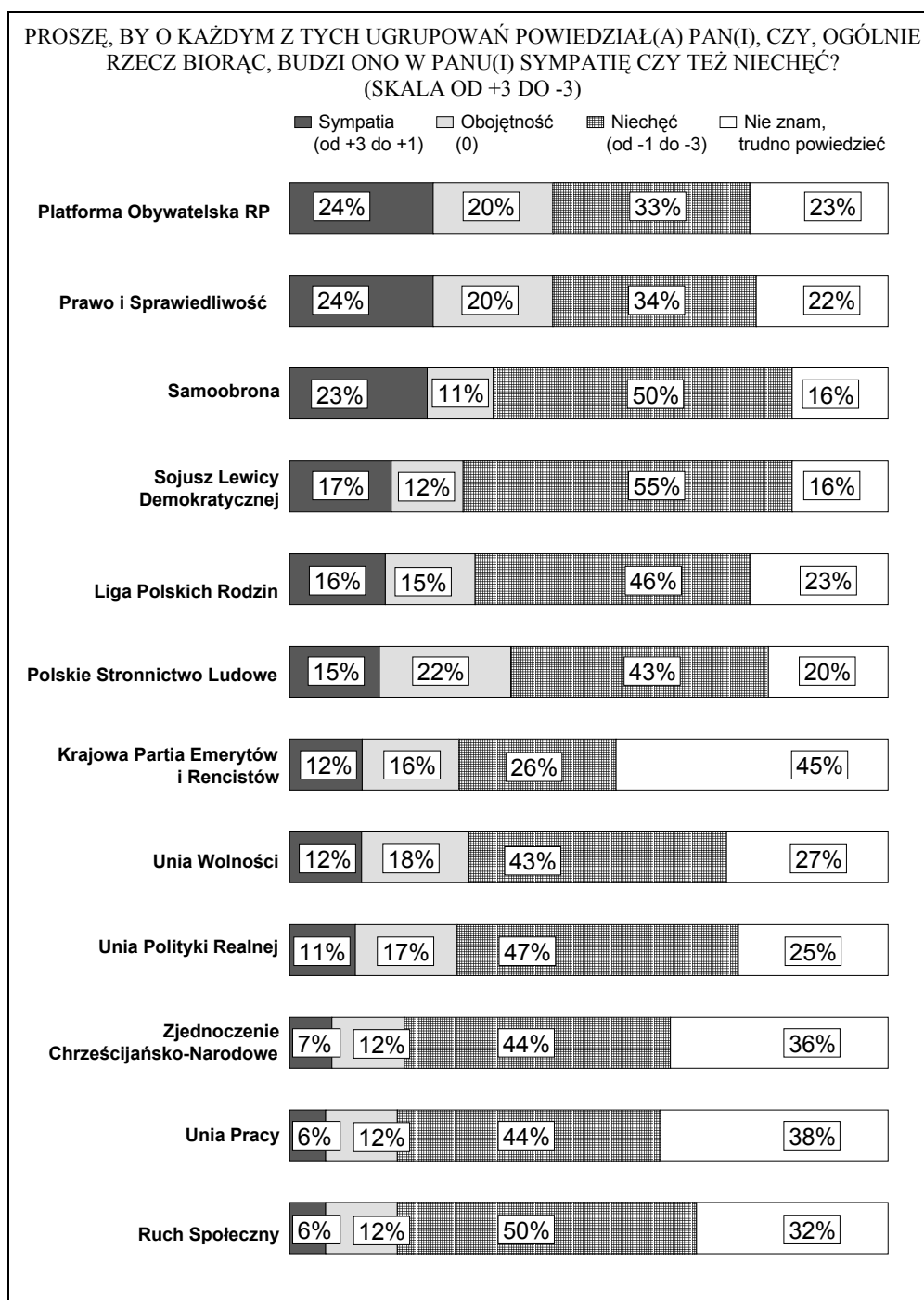
KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, STYCZEŃ 2004

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

SPADEK POCZUCIA REPREZENTATYWNOŚCI PARTII POLITYCZNYCH

- W porównaniu z rokiem 1998 rejestrujemy znaczne osłabienie identyfikacji partyjnych Polaków. Obecnie tylko niespełna dwie piąte ankietowanych (39%) deklaruje, że wśród ugrupowań funkcjonujących na naszej scenie politycznej dostrzega takie, które może uznać za bliskie sobie, a dalsze 14% skłonnych jest wskazać partię nieco bliższą niż inne. Prawie połowa badanych (47%, wzrost o 20 punktów) nie znajduje natomiast wśród istniejących ugrupowań żadnego, z którym przynajmniej w jakimś stopniu mogłaby się identyfikować.

Niemal od początku przemian demokratycznych w naszym kraju Polacy bardzo krytycznie oceniają partie polityczne. Jednak mimo tendencji do mówienia o nich źle - zarówno przez polityków, jak i obywateli - ugrupowania polityczne stały się niezbywalną częścią naszego systemu politycznego. Kształt tego systemu wciąż wydaje się daleki od stabilizacji - kolejne lata przynoszą mniej lub bardziej poważne zmiany w jego organizacji. W ostatnich latach szczególnie głębokie przemiany (choć raczej organizacyjne niż personalne) dotknęły prawą stronę sceny politycznej, co było związane z upadkiem rządzącego w poprzedniej kadencji AWS. Niektórzy komentatorzy przewidują, że po najbliższych wyborach podobne zmiany mogą dotknąć i lewą stronę sceny politycznej.

Niezależnie od prowadzonych systematycznie badań preferencji wyborczych, w jednym z ostatnich sondaży¹ zapytaliśmy respondentów o stosunek do głównych partii politycznych. Chodziło nam przy tym nie o to, na które z ugrupowań badani zamierzają oddać głos w wyborach, ale chcieliśmy wiedzieć, jak ustosunkowują się do wszystkich liczących się partii funkcjonujących na naszej scenie politycznej. Czy wśród obecnych ugrupowań są takie, o których badani mogą powiedzieć, że wyrażają ich poglądy i reprezentują ich obywatelskie interesy? Kto czuje się reprezentowany, a kto nie ma takiego poczucia? Które ugrupowania cieszą się największą sympatią obywateli (co nie musi oznaczać jeszcze wyborczego poparcia), a które spotykają się z największą niechęcią społeczną? Podkreślić trzeba, że stosunek do partii politycznych wyrażali także respondenci pomijani zwykle w badaniach preferencji wyborczych - niezamierzający brać udziału w wyborach lub niemający sprecyzowanych sympatii politycznych.

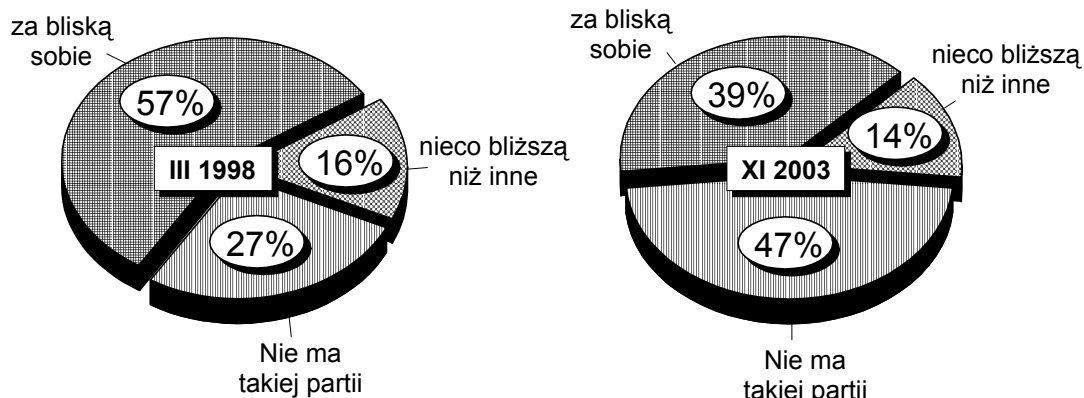
¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (162) przeprowadzono w dniach 7-10 listopada 2003 roku na liczącej 1088 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

PARTIE BLIŻSZE I DALSZY

Tylko niespełna dwie piąte Polaków (39%) deklaruje, że wśród ugrupowań funkcjonujących na naszej scenie politycznej dostrzega takie, które może uznać za bliskie sobie. Można zatem sądzić, że ta grupa respondentów co najmniej w jakimś zakresie identyfikuje się z jednym z istniejących ugrupowań. Spośród tych, którzy nie utożsamiają się jednoznacznie z żadną partią, można wyodrębnić dalsze 14% ogółu badanych, którzy mają jakieś, aczkolwiek znacznie słabsze, sympatie partyjne. Blisko połowa ankietowanych (47%) nie znajduje wśród istniejących ugrupowań żadnego, z którym przynajmniej w jakimś stopniu mogłaby się identyfikować.

W porównaniu z sytuacją sprzed ponad pięciu lat można stwierdzić znaczne osłabienie identyfikacji partyjnych Polaków - zdecydowanie zmalało poczucie politycznej bliskości z którąkolwiek z funkcjonujących partii. W marcu 1998 roku odsetek respondentów odnajdujących wśród istniejących wówczas ugrupowań takie, które skłonni byli określić jako bliskie lub choćby trochę bliższe niż inne, był aż o 20 punktów wyższy niż obecnie. Ubyło przy tym przede wszystkim osób deklarujących jednoznaczną identyfikację partyjną i pozytywne nastawienie do konkretnego ugrupowania politycznego. Tak znaczny spadek poziomu identyfikacji może być symptomem pogłębiającej się w ostatnich latach przepaści między światem polityki a wyborcami, czego skutkiem jest rosnące zniechęcenie Polaków do polityki oraz powiększająca się alienacja polityczna. Znaki rosnącego rozziwu między, mówiąc ogólnie, klasą polityczną a obywatelami przynoszą również inne dane. Partie polityczne, a także instytucje przedstawicielskie, w których zasiadają ich reprezentanci, są w ostatnim okresie oceniane bardzo krytycznie. Jednocześnie wyjątkowo duży jest odsetek wyborców deklarujących chęć udziału w życiu publicznym, ale nieznajdujących wśród istniejących ugrupowań politycznych żadnego, na które chcieliby głosować. Należy jednak zaznaczyć, że na tak poważny spadek identyfikacji w jakimś stopniu mógł wpłynąć także moment realizacji badania - poprzedni pomiar przeprowadziliśmy prawie pół roku po wyborach parlamentarnych, a okres wyborczy z reguły ożywia emocje polityczne, sprzyja również krystalizacji poglądów politycznych, w tym sympatii partyjnych.

RYS. 1. CZY WŚRÓD POLSKICH PARTII POLITYCZNYCH JEST TAKA, KTÓRĄ UWAŻA PAN(I):

Kobiety częściej niż mężczyźni twierdzą, że wśród partii politycznych nie ma takiej, którą uważają za bliską sobie. Do osób nieznajdujących na naszej scenie politycznej ugrupowania, które byłoby im bliskie, częściej zaliczają się ludzie młodzi - w wieku od 18 do 34 lat, a także mieszkańcy małych miast (do 20 tys. ludności), nieco rzadziej mieszkańcy wsi oraz osoby z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym. Spośród grup społeczno-zawodowych stosunkowo największe trudności w identyfikowaniu się z jakimkolwiek ugrupowaniem politycznym mają osoby bezrobotne, robotnicy niewykwalifikowani oraz uczniowie i studenci.

Natomiast do grona osób, których preferencje w relatywnie największym stopniu są sprecyzowane i jednoznaczne, najczęściej zaliczają się respondenci mający od 45 do 64 lat. Można sądzić, że ten wiek najbardziej sprzyja zainteresowaniu polityką i uczestniczeniu w życiu politycznym, badani zwykle mają już pewne poczucie życiowej stabilizacji, uczestniczą w życiu społecznym i mają w tej dziedzinie odpowiednie doświadczenie. Częściej są to również, co zrozumiałe, osoby z wyższym wykształceniem, mieszkańcy największych miast. Wśród grup społeczno-zawodowych poczucie związku z którąś z partii w największym stopniu deklarują przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (69%) oraz, co interesujące, rolnicy (67%). Zaangażowanie religijne sprzyja zdolności do identyfikacji, jak można sądzić, z którymś z prawicowych ugrupowań. Osoby deklarujące częsty udział w praktykach religijnych częściej odnajdują ugrupowanie, które jest im bliskie.

Brak identyfikacji politycznej jest w dużej mierze pochodną braku zainteresowania życiem politycznym w ogóle oraz, co się z tym wiąże, mniejszej orientacji w tej dziedzinie, nieznamości partii politycznych czy też trudności z ich rozpoznawaniem. Ponad trzy czwarte respondentów nieinteresujących się polityką (78%) nie znajduje partii, którą mogłoby uznać za bliską sobie. Warto zauważyć, że o ile w ciągu ostatnich pięciu lat chęć Polaków do identyfikowania się z partiami politycznymi wyraźnie zmalała, o tyle deklarowany poziom zainteresowania polityką nie uległ zmianie. Zależności między orientacją w sprawach polityki a poczuciem związku z istniejącymi obecnie na scenie politycznej ugrupowaniami są dziś wyraźnie słabsze niż marcu 1998 roku - orientacja w sferze polityki nie determinuje już w takim stopniu jak wówczas poczucia identyfikacji z partiami politycznymi. O ile w 1998 roku wśród osób deklarujących duże zainteresowanie życiem politycznym odsetek identyfikujących się z jakąś partią blisko pięciokrotnie przewyższał odsetek tych, którzy nie mieli poczucia związku z jakimkolwiek ugrupowaniem, o tyle w listopadzie 2003 roku ich liczba była niespełna dwukrotnie wyższa niż nieutożsamiających się z żadną z istniejących partii. Z kolei wśród osób deklarujących średnie zainteresowanie wydarzeniami politycznymi nieco więcej badanych nie wskazuje ugrupowania, które uznawałoby za bliskie sobie, niż skłonnych jest utożsamiać się z jakąś partią (odpowiednio: 53% i 47%). W 1998 roku bliskie sobie ugrupowanie wskazała zdecydowana większość osób określających swoje zainteresowanie polityką jako średnie. Można zatem sądzić, że wzrost poczucia braku więzi z jakąkolwiek partią polityczną nie wynika ze wzrostu apatii politycznej i braku zainteresowania życiem politycznym, ale wiąże się z innymi czynnikami, np. takimi, jak kwestia reprezentatywności i społeczna legitymizacja partii politycznych. W ostatnich latach respondenci interesujący się polityką w wyraźnie szybszym tempie niż niezainteresowani nią przestali się identyfikować z którąkolwiek z partii politycznych funkcjonujących na naszej scenie.

Tabela 1

Zainteresowanie polityką	Czy wśród polskich partii politycznych jest taka, którą uważa Pan(i) za bliską sobie?			
	Tak		Nie	
	III 1998	XI 2003	III 1998	XI 2003
	w procentach			
Duże	83	65	17	35
Średnie	68	47	32	53
Nikłe i bądź żadne	38	22	62	78

Poczucie bliskości z którąś z partii politycznych jest, co zrozumiałe, łatwiejsze dla respondentów mających sprecyzowane poglądy polityczne. Połowa badanych deklarujących sympatie lewicowe (50%) i nieco większa liczebnie grupa utożsamiających się z prawicą (54%) odnajduje wśród istniejących ugrupowań takie, które uznaje za bliskie sobie. Wśród osób nieumiejących określić swoich poglądów politycznych liczba ta jest niewielka (18%), zdecydowana większość zaś (75%) nie identyfikuje się z żadną partią polityczną. Połowa badanych o poglądach centrowych (50%) także nie czuje się związana z żadną partią, ponad jedna trzecia zaś (36%) twierdzi, że dostrzega ugrupowanie, które uważa za bliskie sobie.

Porównując te wskazania z uzyskanymi przed pięcioma laty można stwierdzić, że obserwowany spadek identyfikacji z partiami politycznymi w podobnym stopniu dotyczy zarówno prawej, jak i lewej strony sceny politycznej. Mimo ogromnych zmian w istniejącym spektrum partii politycznych, a zwłaszcza pojawienia się nowych ugrupowań i zmian w układzie sił, wydaje się, że osoby utożsamiające się z lewicą i prawicą nadal tylko nieznacznie różnią się między sobą, jeśli chodzi o możliwości znalezienia wśród istniejących ugrupowań takiego, które postrzegająby jako bliskie sobie. Różnice te - podobnie jak wśród ogółu badanych - dotyczą stopnia, w jakim w ogóle są one skłonne utożsamiać się z partiami politycznymi. W stosunku do marca 1998 roku odsetek badanych nieidentyfikujących się z żadną partią wzrósł o 18 punktów wśród osób o poglądach lewicowych i o 17 punktów wśród deklarujących orientację prawicową.

Tabela 2

Deklarowane poglądy polityczne	Czy wśród polskich partii politycznych jest taka, którą uważa Pan(i):					
	za bliską sobie		nieco bliższą niż inne		Nie ma takiej partii	
	III 1998	XI 2003	III 1998	XI 2003	III 1998	XI 2003
	w procentach					
Lewicowe	74	50	12	18	14	32
Centrowe	44	36	22	14	34	50
Prawicowe	74	54	15	18	11	28
Trudno powiedzieć	27	18	15	7	58	75

Ugrupowaniem najczęściej wskazywanym przez respondentów jako bliskie okazała się Samoobrona. O poczuciu związku z tą partią mówił prawie co czwarty badany mający określone sympatie partyjne (24%). Nieco mniejsza część ankietowanych z tej grupy (20%)

zadeklarowała, iż najbliższym im ugrupowaniem jest SLD. Na trzecim miejscu wśród partii najczęściej uznawanych za bliskie - z bardzo zbliżonym do SLD wynikiem - znalazła się Platforma Obywatelska (18%). Wyraźnie mniejsza liczba pytaných (11%) zadeklarowała poczucie więzi z PiS. Dla co czternastego respondenta mającego określone sympatie partyjne (7%) bliskim ugrupowaniem jest LPR, a niemal taka sama liczebnie grupa (6%) identyfikuje się z PSL. O poczuciu bliskości z UW mówiło 4% badanych, a jeszcze mniej (3%) uznało za bliskie sobie KPEiR. Znikomą liczbę wskazań uzyskały UPR (2%) i ZChN (1%).

Wśród ugrupowań, które Polacy uważają za nieco bliższe niż pozostałe, najwięcej punktów zbierają PO oraz PiS. Po jednej piątej badanych wskazało te partie jako nieco bliższe niż inne.

Tabela 3

Ugrupowania wymieniane przez respondentów	Którą partię uważa Pan(i):	
	za bliską sobie? (N=420)	za nieco bliższą niż inne? (N=152)
	w procentach	
Samoobrona	24	1
Sojusz Lewicy Demokratycznej	20	12
Platforma Obywatelska RP	18	20
Prawo i Sprawiedliwość	11	19
Liga Polskich Rodzin	7	7
Polskie Stronnictwo Ludowe	6	6
Unia Wolności	4	4
Unia Pracy	3	1
Krajowa Partia Emerytów i Rencistów	3	4
Unia Polityki Realnej	2	1
Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe	1	2
Inne partie	2	4

Poczucie związku z konkretną partią i sympatia dla niej w dużej mierze, co zrozumiałe, przekładają się na deklaracje poparcia dla poszczególnych ugrupowań w ewentualnych wyborach. Toteż uszeregowanie partii pod względem bliskości jest w dużym stopniu zbliżone do układu preferencji partyjnych. Najbardziej liczące się ugrupowania są uznawane za bliskie znacznie częściej niż te, które mają obecnie mniejsze czy wręcz marginalne poparcie². Są jednak pewne wyjątki. Ewenementem jest przede wszystkim Samoobrona. W deklaracjach preferencji wyborczych ugrupowanie to cieszyło się

² Dla celów porównawczych dane dotyczące preferencji partyjnych pochodzą z tego samego pomiaru - z listopada 2003 roku.

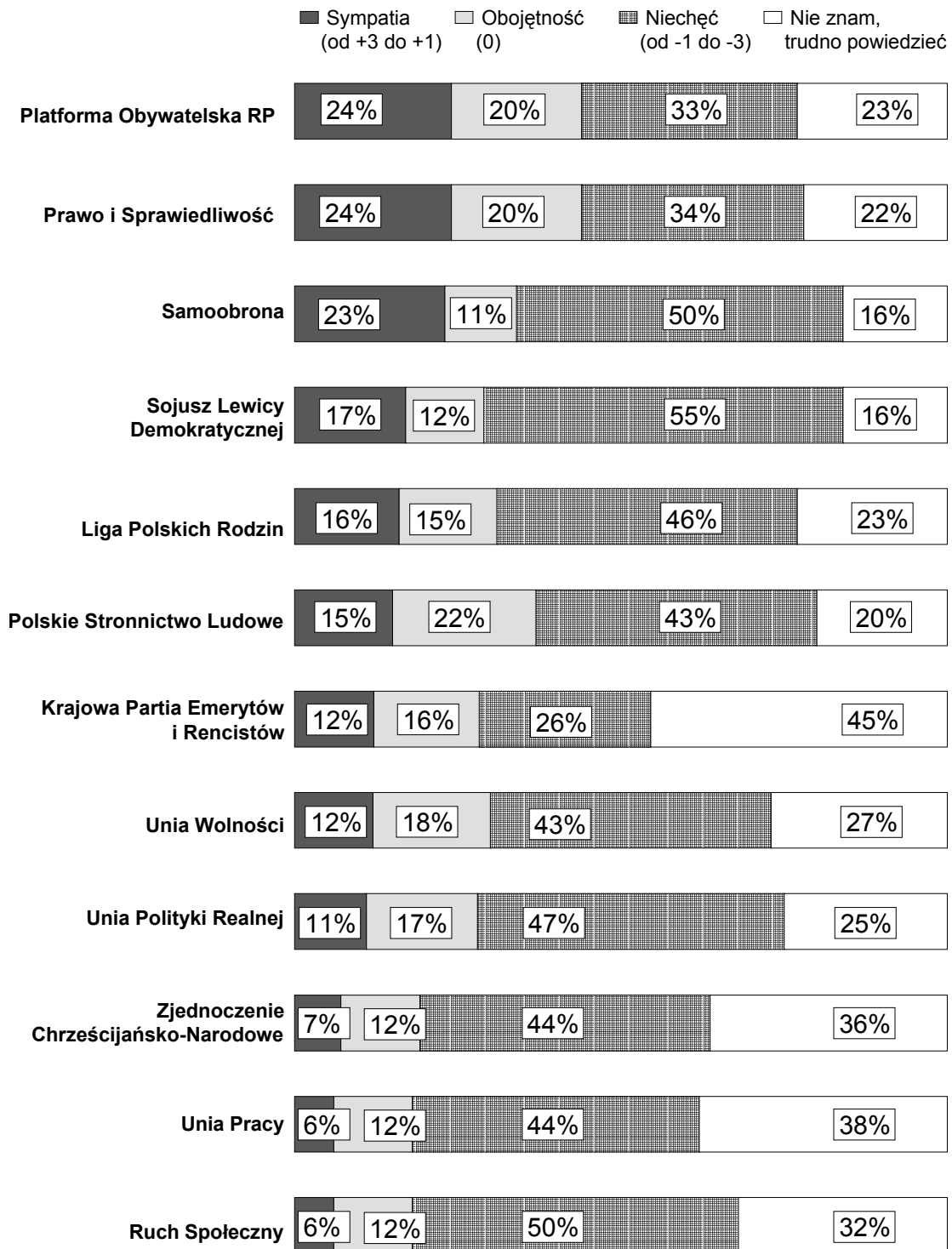
w listopadzie 2003 roku wyraźnie mniejszym poparciem (14%) niż najsilniejsze partie polityczne - PO (22%) oraz SLD (20%) - i takim samym jak PiS (14%), jednak je wyprzedzało, jeśli chodzi o stopień, w jakim badani skłonni byli się z nim utożsamiać. Z jednej strony wydaje się, że z partią Andrzeja Leppera łatwiej się identyfikować - przynajmniej pod pewnymi względami - niż na nią głosować, a tym bardziej przyznawać się do takiego zamiaru w sondażu. Z drugiej strony - wobec złych nastrojów społecznych i negatywnego stosunku do partii i elit politycznych w ogóle - Samoobrona może być uważana za bliską właśnie z powodu swego programowo antyestablishmentowego charakteru i silnie zakorzenionego wizerunku partii protestu.

POLITYCZNE SYMPATIE I NIECHĘCI

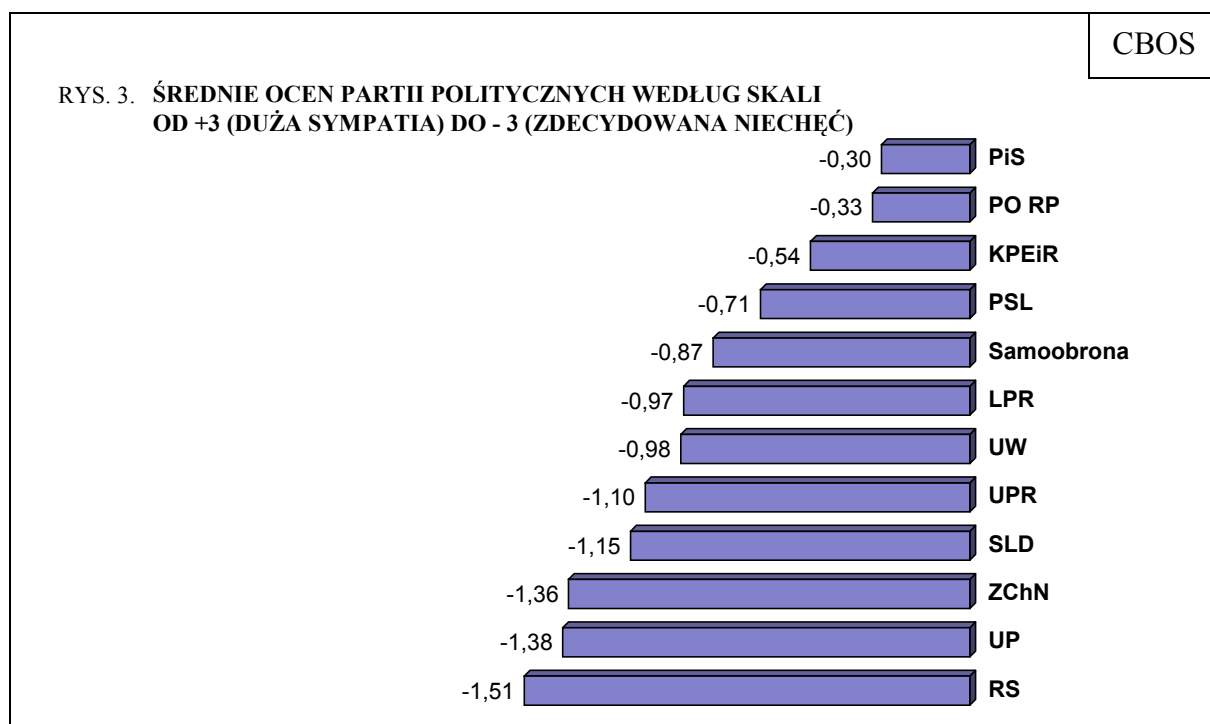
Poczucie politycznej bliskości nie przekłada się jednoznacznie na poziom sympatii lub antypatii. Można czuć się związanym z jakąś partią, np. dzięki własnym tradycjom politycznym, powiązaniom personalnym bądź instytucjonalnym, ale zarazem mieć sympatię dla innych ugrupowań. Ogólnie można powiedzieć, że w nastawieniu Polaków do partii politycznych dominuje niechęć. Nawet najbardziej liczące się ugrupowania, uzyskujące w wyborach znaczące poparcie społeczne, odbierane są raczej z niechęcią niż z przychylnością.

Najwięcej negatywnych emocji wzbudza obecnie rządzące SLD (55%). Z nieco mniejszą dezaprobatą spotykają się Samoobrona oraz marginalny obecnie, niemniej jednak niewątpliwie utożsamiany z poprzednią ekipą rządzącą - RS (po 50% deklaracji niechęci). Tylko niewiele mniejsze liczebnie grupy żywią niechęć do UPR (47%) oraz LPR (46%). Z dezaprobatą ponad dwóch piątych badanych spotykają się także UP, PSL oraz UW. Wyraźnie mniej osób (po jednej trzeciej) deklaruje negatywne nastawienie do głównych ugrupowań opozycyjnych - PiS oraz PO. Spośród partii uwzględnionych w badaniu ze stosunkowo najmniejszą niechęcią spotyka się KPEiR. Zarazem jednak jest to ugrupowanie relatywnie mniej znane i oceniane przez węższą grupę badanych, stąd też, siłą rzeczy, rozmiary społecznej aprobaty i dezaprobaty są mniejsze niż w przypadku innych partii. Niemniej poziom niechęci do KPEiR jest dość wysoki (26%) i nastawienie to wyraźnie dominuje w społecznym odbiorze tego ugrupowania.

RYS. 2. PROSZĘ, BY O KAŻDYM Z TYCH UGRUPOWAŃ POWIEDZIAŁ(A) PAN(I), CZY, OGÓLNIIE RZECZ BIORĄC, BUDZI ONO W PANU(I) SYMPATIE CZY TEŻ NIECHĘĆ? (SKALA OD +3 DO -3)

Z sympatią badanych najczęściej spotykają się natomiast PO i PiS (po 24% wskazań) oraz Samoobrona (23%). Mniej sympatyków mają pozostałe liczące się ugrupowania, w tym rządzące SLD. Sympatię dla partii Leszka Millera żywi 17% ankietowanych, nieco mniej osób deklaruje takie nastawienie w stosunku do cieszących się znacznie mniejszym poparciem PSL i LPR. Relatywnie najrzadziej z sympatią badanych spotykają się RS oraz UP (po 6% wskazań).

W społecznym odbiorze wszystkich partii uwzględnionych w naszym badaniu dominuje niechęć. W największym stopniu dotyczy to RS, ugrupowania o marginalnym dziś wręcz znaczeniu na scenie politycznej. Trochę lepszą średnią, choć również świadczącą o zdecydowanej przewadze niechęci nad sympatią, uzyskały współrządząca UP oraz ZChN. Tylko w niewiele mniejszym stopniu niechęć dominuje również w stosunku do cieszącego się dużym poparciem i mającego relatywnie dużo sympatyków SLD oraz mającej niewielu zwolenników UPR.

Dominacja niechęci w nastawieniu do partii nie jest bynajmniej nowym zjawiskiem w naszej rzeczywistości politycznej. Taką samą tendencję rejestrowaliśmy również w ubiegłych latach.

Tabela 4

Partie polityczne	Czy, ogólnie rzecz biorąc, partia ta budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć? (Skala od +3 do -3)																			
	Sympatia (od +3 do +1)				Obojętność (0)				Niechęć (od -1 do -3)				Trudno powiedzieć				Średnia ocen			
	'96	'99	'02	'03	'96	'99	'02	'03	'96	'99	'02	'03	'96	'99	'02	'03	'96	'99	'02	'03
	w procentach																			
PiS	-	-	30	24	-	-	23	20	-	-	29	34	-	-	18	22	-	-	-0,03	-0,30
PO RP	-	-	17	24	-	-	21	20	-	-	41	33	-	-	21	23	-	-	-0,66	-0,33
KPEiR	-	-	9	12			17	16	-	-	32	26	-	-	43	45	-	-	-0,83	-0,54
PSL	28	18	23	15	33	21	26	22	29	47	36	43	10	14	15	20	-0,06	-0,71	-0,36	-0,71
Samobrona	-	-	21	23	-	-	14	11	-	-	52	50	-	-	13	16	-	-	-0,97	-0,87
LPR	-	-	17	16			16	15	-	-	47	46			20	23	-	-	-0,88	-0,97
UW	26	17	12	12	29	23	19	18	29	46	47	43	17	14	22	27	-0,10	-0,73	-0,95	-0,98
UPR	19	16	14	11	35	19	22	17	23	44	42	47	23	21	23	25	-0,14	-0,77	-0,79	-1,10
SLD	26	27	25	17	25	19	19	12	38	44	43	55	11	10	14	16	-0,46	-0,44	-0,48	-1,15
ZChN	-	-	10	7	-	-	12	12	-	-	46	44	-	-	32	36	-	-	-1,27	-1,36
UP	-	-	6	6	-	-	12	12	-	-	43	44	-	-	38	38	-	-	-1,22	-1,38
„S”/ AWS/ RS*	34	21	8	6	24	16	10	12	34	56	58	50	8	8	24	32	-0,07	-0,92	-1,55	-1,51

* W 1996 roku pytanie dotyczyło NSZZ „Solidarność”, w roku 1999 - Akcji Wyborczej Solidarność

W porównaniu z rokiem 2002 przede wszystkim bardzo wyraźnie pogorszyło się nastawienie do rządzącego SLD. Liczba badanych deklarujących sympatię dla tego ugrupowania zmalała o 8 punktów procentowych, o 12 punktów zaś wzrosła liczba tych, wśród których partia ta budzi niechęć. Warto zauważyć, że wcześniej - mimo zmian statusu tego ugrupowania z partii rządzącej w latach 1993-1997 na opozycyjną w następnym czterolecu i ponownie (od 2001 roku) na główne ugrupowanie rządzącej koalicji - społeczny odbiór SLD ulegał tylko niewielkim zmianom. Zbliżone do wcześniejszych notowania Sojuszu utrzymywały się jeszcze do końca 2002 roku, a więc przez ponad rok od momentu objęcia rządów. Poziom niechęci do SLD jest obecnie najwyższy od 1996 roku, liczba jej sympatyków zaś najniższa. Porównując jednak poziom społecznej aprobaty ugrupowań rządzących można stwierdzić, że SLD po ponad dwóch latach rządów spotyka się z większą

przychylnością badanych niż po takim samym okresie sprawowania władzy spotykało się główne ugrupowanie poprzedniej koalicji - AWS.

W ciągu 2003 roku pogorszyło się również nastawienie badanych do PSL (spadek sympatii o 8 punktów i wzrost niechęci o 7 punktów). Nieco gorzej niż w 2002 roku odbierany jest także PiS - jedyne wówczas ugrupowanie, w stosunku do którego badani częściej odnosili się z sympatią niż z niechęcią. Liczba ankietowanych sympatyzujących z tą partią zmalała o 6 punktów procentowych, wzrosła zaś (o 5 punktów) liczba tych, którzy deklarują niechęć do partii braci Kaczyńskich.

W ciągu ostatniego roku z lepszej strony dała się natomiast poznać Platforma Obywatelska. Pozytywne nastawienie do tej partii deklaruje obecnie więcej badanych niż w 2002 roku (o 7 punktów), znacząco spadła również niechęć do niej (o 8 punktów). Nieco lepiej odbierane są także mało widoczne obecnie w życiu politycznym KPEiR oraz RS. Obecnie KPEiR budzi wyraźnie mniejszą niechęć (spadek o 6 punktów) i nieco większą sympatię (wzrost o 3 punkty). Zmalała również niechęć do RS (o 8 punktów). Minimalna różnica średnich ocen uzyskanych w latach 2002 i 2003 świadczy jednak o niewielkich zmianach w natężeniu krytycyzmu w stosunku do tej partii.

SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE ZRÓŻNICOWANIA SYMPATII POLITYCZNYCH

Do sympatyków **PO** stosunkowo najczęściej zaliczają się osoby młode, w wieku od 25 do 34 lat. Partia ta wyraźnie częściej cieszy się uznaniem wśród mieszkańców dużych miast i największych aglomeracji niż mniejszych miejscowości. Przychylność dla PO wyraźnie rośnie jednak przede wszystkim wraz z poziomem wykształcenia badanych oraz, co się z tym wiąże, poziomem dochodów i lepszą oceną własnej sytuacji materialnej. Społeczny odbiór tej partii bardzo wyraźnie różni się także w poszczególnych grupach społeczno-zawodowych. Do sympatyków PO najczęściej zaliczają się przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (47%), osoby pracujące na własny rachunek (45%), a także, choć już rzadziej, uczniowie i studenci (34%) oraz pracownicy umysłowi niższego szczebla (31%). Najgorzej wypada ona natomiast w opinii rolników i rencistów (odpowiednio: 40% i 39% deklaracji niechęci).

Stosunek do drugiego z najbardziej obecnie liczących się ugrupowań - **SLD** okazuje się dość słabo zróżnicowany ze względu na cechy społeczno-demograficzne, takie jak wiek, płeć, miejsce zamieszkania czy poziom wykształcenia. Nieco częściej niż inni sympatię dla tej partii żywią osoby w wieku przedemerytalnym (mające od 55 do 64 lat) oraz mieszkańcy najmniejszych miast. Sympatia dla SLD nieco częściej jest udziałem osób lepiej wykształconych - z wykształceniem co najmniej średnim. Wraz z poziomem wykształcenia rośnie jednak również liczba badanych mających sprecyzowany i krytyczny stosunek do tej partii. Sympatię dla SLD dość wyraźnie różnicują natomiast oceny własnej sytuacji materialnej badanych. Osoby postrzegające ją jako dobrą częściej zaliczają się do sympatyków SLD niż ci, którzy źle oceniają własne warunki materialne. Spośród grup społeczno-zawodowych pozytywne nastawienie do Sojuszu stosunkowo najczęściej deklarują pracownicy umysłowi niższego szczebla, przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji, a także uczniowie i studenci oraz emeryci i renciści. Jednak trzeba podkreślić, że nawet w tych grupach dominuje krytycyzm wobec głównego ugrupowania rządzącego. Największą niechęć do SLD deklarują osoby pracujące na własny rachunek (74%). Czynnikiem zdecydowanie najsilniej określającym stosunek do SLD jest orientacja polityczna ankietowanych. Blisko połowa tych, którzy identyfikują się z lewicą (49%), deklaruje sympatię dla tej partii i nastawienie to wyraźnie przeważa nad niechęcią (32%). Wśród respondentów o przekonaniach prawicowych nieliczni (7%) odnoszą się do SLD z sympatią, natomiast większość (79%) deklaruje niechęć.

Podobnie jak w przypadku PO, sympatia dla **PiS** wyraźnie zależy od poziomu wykształcenia badanych - im jest on wyższy, tym częstsze pozytywne nastawienie do tej partii. Sympatię dla PiS wyraźnie częściej niż inni deklarują także mieszkańcy największych aglomeracji (34%), osoby dobrze sytuowane - uzyskujące dochód *per capita* w rodzinie od 600 zł do 800 zł (30%) i powyżej 800 zł (33%), dobrze oceniające własną sytuację materialną (31%). Spośród grup społeczno-zawodowych do sympatyków PiS zdecydowanie najczęściej zaliczają się przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (40%), najrzadziej - rolnicy (10%) oraz renciści (14%). W tych też grupach negatywne nastawienie do partii braci Kaczyńskich dominuje najsilniej. Istotnym czynnikiem różnicującym stosunek do PiS, choć

nie tak silnie jak w przypadku SLD, są poglądy polityczne. O ile wśród badanych identyfikujących się z prawicą sympatię dla PiS deklaruje ponad dwie piąte (44%) i nastawienie to wyraźnie przeważa, o tyle wśród tych, którzy utożsamiają się z lewicą, liczba deklaracji sympatii jest niewielka (14%), dominuje zaś (52%) niechęć do tej partii.

Do sympatyków **Samoobrony** stosunkowo najczęściej zaliczają się mieszkańcy wsi (35%), osoby z wykształceniem podstawowym (31%) i zasadniczym zawodowym (33%), badani deklarujący dochody do 299 zł na osobę w rodzinie (39%) i negatywnie oceniający swoją sytuację materialną (28%). Spośród grup społeczno-zawodowych sympatię dla partii Leppera zdecydowanie najczęściej żywią rolnicy (44%) oraz robotnicy niewykwalifikowani (36%). Najbardziej niechętni jej są natomiast badani z wyższym wykształceniem (84%), mieszkańcy największych aglomeracji (76%), osoby o dochodach *per capita* w rodzinie powyżej 800 zł (71%), a spośród grup społeczno-zawodowych przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (90%) oraz pracownicy umysłowi niższego szczebla (72%). Nastawienie do Samoobrony nieco różnicują również poglądy polityczne. Co ciekawe, bardziej przychylni tej partii, a zarazem mniej krytyczni w jej odbiorze są respondenci deklarujący prawicowe poglądy polityczne niż ci, którzy określają je jako lewicowe (odpowiednio: 28% i 16% deklaracji sympatii oraz 54% i 64% deklaracji niechęci).

Sympatia do **PSL** jest również stosunkowo najsilniejsza wśród mieszkańców wsi (23%) oraz rolników (27%). Pozytywne nastawienie do partii ludowców okazuje się jednak słabsze niż do Samoobrony. Podobnie jak w przypadku partii Leppera, sympatii dla PSL sprzyja także niższy poziom wykształcenia oraz dochodów na osobę w rodzinie. Inaczej jednak niż w przypadku Samoobrony, która jawi się dość wyraźnie jako partia bliska ludziom niezadowolonym z własnego poziomu życia, sympatia do PSL praktycznie nie zależy od subiektywnych ocen własnej sytuacji materialnej badanych.

Do sympatyków **Ligi Polskich Rodzin** stosunkowo najczęściej zaliczają się najstarsi badani, mający 65 lat i więcej (27%), osoby z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym (po 20% deklaracji) i nieco częściej niż inni - mieszkańcy najmniejszych miast (21%) oraz wsi (17%). Spośród grup społeczno-zawodowych zdecydowanie najwięcej sympatii dla LPR mają rolnicy (36%), a także, choć już w mniejszym stopniu, emeryci (24%) i renciści (20%). Pozytywne nastawienie do LPR okazuje się słabo zróżnicowane ze względu na poziom dochodów badanych i ich oceny własnej sytuacji materialnej. Czynnikiemami najsilniej determinującymi stosunek do LPR są natomiast religijność, mierzona częstością uczestnictwa w praktykach religijnych, oraz poglądy polityczne. Respondenci wierzący i praktykujący kilka razy w tygodniu oraz deklarujący orientację prawicową częściej niż pozostali zaliczają się do sympatyków tego ugrupowania (odpowiednio: 31% i 27%).

SYMPATIE I ANTYPATIE ELEKTORATÓW GŁÓWNYCH UGRUPOWAŃ POLITYCZNYCH

Pozytywne nastawienie i sympatia do partii, na którą Polacy skłonni byłiby głosować w wyborach, jest czymś oczywistym, choć - zwłaszcza w okresie przedwyborczym - nie musi być bezwzględny warunkiem wyborczego poparcia. Obywatele często kierują się w swych decyzjach wyborczych zasadą wyboru „mniejszego zła” lub oceną szans danego ugrupowania na wejście do parlamentu - wówczas sympatie polityczne przegrywają z chłodną kalkulacją. Obecnie jednak zdecydowana większość badanych zamierzających głosować na poszczególne ugrupowania deklaruje również sympatię dla nich. Rozmiary tej sympatii w zależności od partii wahają się od 88% w przypadku elektoratu Samoobrony do 92% wśród zwolenników SLD.

Tabela 5

Potencjalne elektoraty	Stosunek do poszczególnych ugrupowań w ich własnych elektoratach*				Średnia ocen
	Sympatia (od +3 do +1)	Obojętność (0)	Niechęć (od -1 do -3)	Trudno powiedzieć	
	w procentach				
LPR	91	9	-	-	2,01
Samoobrona	88	9	-	3	2,21
PO RP	91	9	-	-	2,08
PSL	90	3	7	-	1,80
SLD	92	5	-	3	2,12
PiS	91	5	2	2	2,00

* W zestawieniu pominięto pozostałe uwzględnione w badaniu ugrupowania ze względu na małe odsetki ankietowanych deklarujących dla nich poparcie

Charakterystycznym elementem identyfikacji politycznych Polaków jest to, że praktycznie sympatie te, jeśli są zdefiniowane, koncentrują się wyłącznie na jednym wybranym ugrupowaniu, a towarzyszy temu wyraźnie negatywne nastawienie do wszystkich pozostałych partii. Podobnie jak w ubiegłych latach, również w dzisiejszej rzeczywistości politycznej zjawisko określane mianem partii drugiego wyboru czy partii alternatywnych występuje w bardzo ograniczonym zakresie.

Tabela 6

Czy, ogólnie rzecz biorąc, ugrupowanie to budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć?	Potencjalne elektoraty					
	LPR	PO RP	PSL	PiS	Samoobrona	SLD
	Średnie ocen na skali od +3 do -3					
KPEiR	-0,13	-1,05	-0,32	-1,00	-0,41	-0,27
LPR	2,01	-1,82	-1,07	-0,82	-0,27	-2,00
PO RP	-0,77	2,08	-1,29	-0,15	-1,24	-0,60
PSL	-1,53	-0,96	1,80	-0,82	-0,65	-0,51
PiS	-0,10	0,26	-0,46	2,00	-0,64	-1,00
RS	-0,78	-1,37	-1,87	-1,24	-1,49	-2,02
Samoobrona	-0,32	-2,19	-0,76	-1,45	2,21	-1,69
SLD	-2,05	-1,75	-0,59	-2,11	-1,59	2,12
UPR	-0,88	-1,23	-1,67	-1,32	-1,59	-1,22
UP	-1,12	-1,39	-1,27	-1,45	-1,29	0,06
UW	-0,79	-0,41	-1,41	-1,10	-1,28	-0,61
ZChN	0,15	-1,55	-1,36	-1,06	-0,87	-1,98

W elektoracie **Platformy Obywatelskiej** zdecydowanie największą sympatię budzi PiS (43%). Zwolennicy PO relatywnie częściej niż z innymi partiami sympatyzują ponadto z UW, jednak - w odróżnieniu od PiS - ugrupowanie to ma wśród nich więcej przeciwników niż sympatyków (odpowiednio: 40% i 24%). Najgorzej odbieraną partią jest natomiast

Samoobrona. Niechęć do tego ugrupowania żywi aż 85% badanych deklarujących poparcie dla PO. Drugim z ugrupowań najczęściej nieakceptowanych przez PO jest SLD (79% deklaracji niechęci). Prawie z równie silną niechęcią spotyka się tu także LPR (77%).

Sympatie między elektoratem PO i PiS mają charakter wzajemny - także wśród zwolenników PiS najlepiej odbierana jest PO. Jednak sympatie te nie są równoważne, jeśli chodzi o ich siłę - pozytywne nastawienie do PO deklaruje niespełna jedna trzecia zwolenników PiS (30%), podczas gdy nieco więcej osób żywi do tej partii niechęć (36%). Częściej niż inni sympatyzują z PO także zwolennicy zdecydowanie negatywnie odbieranego przez jej elektorat SLD (20%). Z kolei najbardziej niechętni PO są zwolennicy Samoobrony (62%), relatywnie dużą niechęć deklarują także potencjalni wyborcy PSL (53%).

W elektoracie **Sojuszu Lewicy Demokratycznej** największe sympatie budzi ugrupowanie współkoalicjanta - Unii Pracy (34%). Do najgorzej odbieranych należą z kolei partie sytuujące się po drugiej stronie sceny politycznej, takie jak: RS (77% deklaracji niechęci), ZChN (72%), LPR (71%), ale także Samoobrona (73%).

Spośród elektoratów partyjnych, których liczebność w badaniu pozwoliła na przeprowadzenie tego rodzaju analiz, zdecydowanie najlepszą opinię o SLD mają potencjalni wyborcy dawnego współkoalicjanta - PSL (28%). Jednak nawet w tym elektoracie dominuje negatywne nastawienie do Sojuszu - niechęć do tej partii żywi połowa zwolenników PSL (51%). W elektoratach pozostałych ugrupowań SLD budzi zdecydowaną niechęć. Szczególnie negatywnie nastawieni są potencjalni wyborcy PiS (86%) oraz LPR (82%), ale też PO (79%). Silna niechęć i nikła sympatia do SLD cechują też potencjalnych wyborców Samoobrony (odpowiednio: 69% i 8%).

Prawo i Sprawiedliwość jest partią, która w porównaniu z innymi liczącymi się ugrupowaniami wydaje się nieco wymykać istniejącym podziałom politycznym. Z jednej strony ma stosunkowo sporo sympatyków w elektoratach innych partii, z drugiej - dla zwolenników ugrupowań sytuujących się po przeciwnej stronie politycznego frontu nie jest jednak głównym odniesieniem negatywnym. Jak wspominaliśmy, najsilniejsze są afiliacje wobec PiS ze strony elektoratu PO. Relatywnie sporo sympatyków ma partia braci Kaczyńskich także wśród zwolenników LPR (29%) oraz PSL (24%). Najbardziej negatywnie

odbierana jest natomiast przez zwolenników SLD (55% deklaracji niechęci) oraz Samoobrony (47%). Jednak nawet w tych elektoratach wyraźnie częściej niż PiS odrzucane są inne partie.

Elektorat PiS, jak już mówiliśmy, stosunkowo najlepiej nastawiony jest do PO. Prawie tyle samo potencjalnych wyborców PiS sympatyzuje z LPR (29%), co z PO (30%), relatywnie częste są tu także sympatie dla PSL (22%). Jednak w stosunku do obu tych ugrupowań, inaczej niż wobec PO, w elektoracie PiS dominuje niechęć (odpowiednio: 54% i 49%). Obok wspomnianej wcześniej niechęci do SLD, który pod tym względem zajmuje pierwsze miejsce w elektoracie PiS, zwolennicy tej partii zdecydowanie nie lubią Samoobrony (71%).

W elektoracie **Samoobrony** relatywnie największą sympatią cieszy się druga z tzw. partii protestu - LPR (22% deklaracji sympatii) oraz KPEiR (21%). Z największą niechęcią zwolenników Samoobrony spotykają się SLD (69%) oraz PO (62%).

Zdeklarowani wyborcy **Ligi Polskich Rodzin** największą sympatią obdarzają PiS (29% deklaracji sympatii), Samoobronę (28%), a także KPEiR (24%) i ZChN (22%). Najbardziej niechętny natomiast jest ich stosunek do SLD (82% deklaracji niechęci), a w mniejszym stopniu także do PSL (59%) i UP (56%).

Dla potencjalnych wyborców drugiej z partii chłopskich - **Polskiego Stronnictwa Ludowego** - najbliższymi ugrupowaniami są SLD (28% deklaracji sympatii), KPEiR (27%), Samoobrona (26%) oraz PiS (24%). Z największą niechęcią natomiast elektorat PSL odnosi się do partii prawicowych: RS (69% deklaracji niechęci) i UPR (61%).

Tabela 7

Potencjalne elektoraty	Czy, ogólnie rzecz biorąc, KPEiR budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć? (Skala od +3 do -3)				Średnia ocen
	Sympatia (od +3 do +1)	Obojętność (0)	Niechęć (od -1 do -3)	Trudno powiedzieć/ nie znam	
	w procentach				
LPR	24	13	24	38	-0,13
PO RP	7	19	41	33	-1,05
PSL	27	11	31	31	-0,32
PiS	13	18	49	20	-1,00
Samoobrona	21	12	29	38	-0,41
SLD	20	17	25	38	-0,27

Tabela 8

Potencjalne elektoraty	Czy, ogólnie rzecz biorąc, LPR budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć? (Skala od +3 do -3)				Średnia ocen
	Sympatia (od +3 do +1)	Obojętność (0)	Niechęć (od -1 do -3)	Trudno powiedzieć/ nie znam	
	w procentach				
LPR	91	9	-	-	2,01
PO RP	5	12	77	6	-1,82
PSL	19	14	53	14	-1,07
PiS	29	13	54	4	-0,82
Samobrona	22	29	39	10	-0,27
SLD	3	12	71	14	-2,00

Tabela 9

Potencjalne elektoraty	Czy, ogólnie rzecz biorąc, PO RP budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć? (Skala od +3 do -3)				Średnia ocen
	Sympatia (od +3 do +1)	Obojętność (0)	Niechęć (od -1 do -3)	Trudno powiedzieć/ nie znam	
	w procentach				
LPR	10	26	41	23	-0,77
PO RP	91	9	-	-	2,08
PSL	5	25	53	17	-1,29
PiS	30	30	36	4	-0,15
Samobrona	10	15	62	13	-1,24
SLD	20	30	42	8	-0,60

Tabela 10

Potencjalne elektoraty	Czy, ogólnie rzecz biorąc, PiS budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć? (Skala od +3 do -3)				Średnia ocen
	Sympatia (od +3 do +1)	Obojętność (0)	Niechęć (od -1 do -3)	Trudno powiedzieć/ nie znam	
	w procentach				
LPR	29	29	36	6	-0,10
PO RP	43	24	28	5	0,26
PSL	24	19	41	16	-0,46
PiS	91	5	2	2	2,00
Samobrona	19	21	47	13	-0,64
SLD	10	22	55	13	-1,00

Tabela 11

Potencjalne elektoraty	Czy, ogólnie rzecz biorąc, PSL budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć? (Skala od +3 do -3)				Średnia ocen
	Sympatia (od +3 do +1)	Obojętność (0)	Niechęć (od -1 do -3)	Trudno powiedzieć/ nie znam	
	w procentach				
LPR	7	19	59	15	-1,53
PO RP	7	23	65	5	-0,96
PSL	90	3	7	-	1,80
PiS	22	19	49	10	-0,82
Samobrona	19	26	45	9	-0,65
SLD	18	26	46	10	-0,51

Tabela 12

Potencjalne elektoraty	Czy, ogólnie rzecz biorąc, RS budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć? (Skala od +3 do -3)				Średnia ocen
	Sympatia (od +3 do +1)	Obojętność (0)	Niechęć (od -1 do -3)	Trudno powiedzieć/ nie znam	
	w procentach				
LPR	14	21	43	21	-0,78
PO RP	11	11	66	12	-1,37
PSL	3	11	69	17	-1,87
PiS	12	14	59	15	-1,24
Samobrona	9	9	56	26	-1,49
SLD	2	6	77	14	-2,02

Tabela 13

Potencjalne elektoraty	Czy, ogólnie rzecz biorąc, Samobrona budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć? (Skala od +3 do -3)				Średnia ocen
	Sympatia (od +3 do +1)	Obojętność (0)	Niechęć (od -1 do -3)	Trudno powiedzieć/ nie znam	
	w procentach				
LPR	28	15	42	15	-0,32
PO RP	7	7	85	2	-2,19
PSL	26	18	53	3	-0,76
PiS	19	8	71	2	-1,45
Samobrona	88	9	-	3	2,21
SLD	10	10	73	7	-1,69

Tabela 14

Potencjalne elektoraty	Czy, ogólnie rzecz biorąc, SLD budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć? (Skala od +3 do -3)				Średnia ocen
	Sympatia (od +3 do +1)	Obojętność (0)	Niechęć (od -1 do -3)	Trudno powiedzieć/ nie znam	
	w procentach				
LPR	4	7	82	7	-2,05
PO RP	10	10	79	1	-1,75
PSL	28	13	51	8	-0,59
PiS	4	6	86	4	-2,11
Samobrona	8	16	69	7	-1,59
SLD	92	5	-	3	2,12

Tabela 15

Potencjalne elektoraty	Czy, ogólnie rzecz biorąc, UP budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć? (Skala od +3 do -3)				Średnia ocen
	Sympatia (od +3 do +1)	Obojętność (0)	Niechęć (od -1 do -3)	Trudno powiedzieć/ nie znam	
	w procentach				
LPR	13	20	56	11	-1,12
PO RP	6	19	66	9	-1,39
PSL	12	17	58	12	-1,27
PiS	8	19	64	9	-1,45
Samobrona	11	14	56	20	-1,29
SLD	34	26	26	14	0,06

Tabela 16

Potencjalne elektoraty	Czy, ogólnie rzecz biorąc, UPR budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć? (Skala od +3 do -3)				Średnia ocen
	Sympatia (od +3 do +1)	Obojętność (0)	Niechęć (od -1 do -3)	Trudno powiedzieć/ nie znam	
	w procentach				
LPR	18	7	44	31	-0,88
PO RP	11	16	52	21	-1,23
PSL	3	14	61	22	-1,67
PiS	9	18	54	19	-1,32
Samobrona	3	13	51	33	-1,59
SLD	6	15	52	27	-1,22

Tabela 17

Potencjalne elektoraty	Czy, ogólnie rzecz biorąc, UW budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć? (Skala od +3 do -3)				Średnia ocen
	Sympatia (od +3 do +1)	Obojętność (0)	Niechęć (od -1 do -3)	Trudno powiedzieć/ nie znam	
	w procentach				
LPR	20	29	40	11	-0,79
PO RP	24	29	40	7	-0,41
PSL	11	16	57	16	-1,41
PiS	13	20	61	7	-1,10
Samobrona	11	12	56	21	-1,28
SLD	17	24	43	16	-0,61

Tabela 18

Potencjalne elektoraty	Czy, ogólnie rzecz biorąc, ZChN budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć? (Skala od +3 do -3)				Średnia ocen
	Sympatia (od +3 do +1)	Obojętność (0)	Niechęć (od -1 do -3)	Trudno powiedzieć/ nie znam	
	w procentach				
LPR	22	26	25	27	0,15
PO RP	2	12	65	21	-1,55
PSL	7	10	62	21	-1,36
PiS	21	15	57	7	-1,06
Samobrona	18	12	45	24	-0,87
SLD	3	7	72	18	-1,98

Polacy mają krytyczny stosunek do partii politycznych. Najwięcej negatywnych emocji wzbudza rządząca obecnie SLD, a także spadkobierca głównego ugrupowania poprzedniej koalicji rządowej - AWS, czyli Ruch Społeczny. Połowa badanych z niechęcią odnosi się też

do Samoobrony. Do ugrupowań najczęściej spotykających się z niechęcią Polaków zaliczają się również UPR, LPR, a także UP, PSL i UW. Natomiast relatywnie najczęściej budzącymi sympatię ugrupowaniami naszej sceny politycznej są PO i PiS oraz - minimalnie rzadziej - Samoobrona.

Samoobrona jest zatem partią wzbudzającą wśród Polaków najwięcej kontrowersji - przez znaczny odsetek badanych bardzo wyraźnie odrzucaną, a jednocześnie postrzeganą zdecydowanie pozytywnie przez obecnych i potencjalnych zwolenników. Warto przy tym zaznaczyć, że Samoobrona wydaje się mieć największy potencjał rozwojowy - aż co czwarty ankietowany mający sprecyzowane sympatie partyjne uznał ją za partię bliską sobie. Można zatem przypuszczać, że jeśli inne partie nie zdołają przyciągnąć wyalienowanych lub zagubionych wyborców do siebie i swoich programów, w ewentualnych wyborach Samoobrona może mieć spore szanse na powiększenie swojego obecnego stanu posiadania. I w tej sytuacji mniejsze znaczenie może mieć fakt, że najsilniejszym atutem tego ugrupowania jest jego potencjał krytyczny.

Ostatnie lata przyniosły wyraźny spadek identyfikacji z partiami politycznymi. Polacy czują się niereprezentowani przez polityków najbardziej liczących się ugrupowań, wyraźnie częściej żyją w poczuciu politycznego zniechęcenia, częściej niż pięć lat temu podzielając przekonanie, że tak naprawdę nie mają na kogo głosować. Spadek poczucia podmiotowości politycznej wśród obywateli, a jednocześnie zanik poczucia dobra wspólnego wśród elit politycznych źle wróży naszej demokracji i może przyczynić się do dalszych sukcesów ugrupowań posługujących się demagogią i populizmem.

Opracowali
Agnieszka CYBULSKA
Krzysztof PANKOWSKI

A N E K S

Tabela 1. Czy wśród polskich partii politycznych jest taka, którą uważa Pan(i):

(%)

	za bliską sobie	nieco bliższą niż inne	Nie ma takiej partii	Liczba osób
Liczba osób Ogółem	39	14	47	1085
Płeć				
Mężczyźni	46	14	40	518
Kobiety	32	14	54	566
Wiek				
18-24 lat	26	19	55	162
25-34	28	17	54	195
35-44	39	14	47	182
45-54	44	16	40	225
55-64	51	10	38	127
65 lat i więcej	46	6	48	194
Miejsce zamieszkania				
Wies	41	11	49	407
Miasto do 20 tys.	34	10	56	135
20-100 tys.	37	17	46	204
101-500 tys.	39	16	45	210
501 tys. i więcej mieszk.	42	19	39	129
Wykształcenie				
Podstawowe	37	8	55	316
Zasadnicze zawodowe	38	13	49	279
Średnie	38	18	44	372
Wyższe	48	20	31	117
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	49	20	31	80
Prac.umysł.niż.szczębla	29	25	46	96
Pracownicy fiz.- umysł.	37	14	49	84
Robotnicy wykwalifikowani	37	13	50	90
Robotnicy niewykwalifik.	25	21	54	52
Rolnicy	57	10	33	58
Pracujący na własny rach.	36	18	46	32
Bierni zawodowo				
Renciści	40	9	51	117
Emeryci	51	7	42	208
Uczniowie i studenci	26	20	54	80
Bezrobotni	32	11	57	127
Gospodynie domowe i inni	29	16	55	61
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	35	20	45	159
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	43	14	43	81
sekt. pryw. poza rolnict.	35	19	46	190
prywatnym gosp. rolnym	55	11	34	61
Dochody na jedną osobę				
Do 299 zł	36	10	53	128
300-399	26	20	54	77
400-599	34	11	55	180
600-800	47	14	39	186
Powyżej 800 zł	48	19	32	171
Ocena własnych war. mater.				
Złe	37	11	52	384
Średnie	38	14	47	462
Dobre	43	17	40	238
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	51	9	40	77
Raz w tygodniu	39	14	47	519
1-2 razy w miesiącu	41	9	50	135
Kilka razy w roku	37	16	48	228
W ogóle nie uczestniczy	32	18	50	124
Poglądy polityczne				
Lewica	50	18	32	208
Centrum	36	14	50	314
Prawica	54	18	28	282
Trudno powiedzieć	18	7	75	281

Tabela 2. Czy, ogólnie rzecz biorąc, **Platforma Obywatelska** budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć?

(%)

	Sympatia	Obojętność	Niechęć	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	24	20	33	23	1080
Płeć					
Mężczyźni	28	23	34	15	518
Kobiety	20	18	33	29	562
Wiek					
18-24 lat	25	25	26	25	161
25-34	29	20	32	19	195
35-44	25	18	35	21	182
45-54	25	23	35	16	225
55-64	18	21	44	18	127
65 lat i więcej	18	16	30	36	190
Miejsce zamieszkania					
Wieś	15	17	36	31	407
Miasto do 20 tys.	23	23	33	21	135
20-100 tys.	23	23	30	23	203
101-500 tys.	35	21	32	12	206
501 tys. i więcej mieszk.	33	21	34	11	130
Wykształcenie					
Podstawowe	16	18	29	37	314
Zasadnicze zawodowe	17	19	39	25	277
Średnie	30	22	35	13	372
Wysze	40	25	29	5	117
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	47	19	30	4	81
Prac. umysł. niż. szczebla	31	26	34	9	96
Pracownicy fiz.-umysł.	26	21	32	21	84
Robotnicy wykwalifikowani	19	32	36	13	90
Robotnicy niewykwalifik.	9	27	30	33	52
Rolnicy	8	15	40	38	58
Pracujący na własny rach.	45	15	26	14	33
Bierni zawodowo					
Renciści	11	17	39	33	115
Emeryci	21	16	35	28	206
Uczniowie i studenci	34	27	22	18	80
Bezrobotni	22	14	35	29	126
Gospodynie domowe i inni	21	25	31	22	61
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	26	24	36	14	159
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	23	25	39	12	81
sekt. pryw. poza rolnict.	35	25	25	15	191
prywatnym gosp. rolnym	9	15	42	34	61
Dochody na jedną osobę					
Do 299 zł	14	21	39	25	126
300-399	23	15	36	26	77
400-599	21	21	37	21	176
600-800	27	21	34	18	187
Powyżej 800 zł	37	20	30	13	169
Ocena własnych war. mater.					
Złe	17	18	35	29	382
Średnie	24	21	34	21	459
Dobre	32	24	30	14	239
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	15	20	38	27	77
Raz w tygodniu	24	20	31	25	516
1-2 razy w miesiącu	24	17	38	21	135
Kilka razy w roku	23	23	37	17	227
W ogóle nie uczestniczy	27	23	27	23	125
Poglądy polityczne					
Lewica	19	26	44	11	206
Centrum	29	21	34	16	314
Prawica	35	21	32	12	282
Trudno powiedzieć	10	15	26	49	276

Tabela 3. Czy, ogólnie rzecz biorąc, **Prawo i Sprawiedliwość** budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć?

(%)

	Sympatia	Obojętność	Niechęć	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	24	20	34	22	1080
Płeć					
Mężczyźni	26	23	37	14	518
Kobiety	22	17	32	29	562
Wiek					
18-24 lat	24	19	33	24	161
25-34	23	25	34	18	195
35-44	25	23	32	21	182
45-54	25	20	39	16	225
55-64	24	16	42	18	127
65 lat i więcej	23	15	27	36	190
Miejsce zamieszkania					
Wieś	18	18	33	31	407
Miasto do 20 tys.	23	19	34	24	135
20-100 tys.	28	18	35	19	203
101-500 tys.	25	24	39	12	206
501 tys. i więcej mieszk.	34	22	31	14	130
Wykształcenie					
Podstawowe	16	17	31	37	314
Zasadnicze zawodowe	22	22	33	23	277
Średnie	36	21	38	14	372
Wysze	36	20	37	8	117
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	40	20	36	4	81
Prac. umysł. niż. szczebla	28	26	34	12	96
Pracownicy fiz.-umysł.	26	20	36	17	84
Robotnicy wykwalifikowani	23	32	35	9	90
Robotnicy niewykwalifik.	21	19	32	28	52
Rolnicy	10	18	34	39	58
Pracujący na własny rach.	25	15	43	17	33
Bierni zawodowo					
Renciści	14	19	37	31	115
Emeryci	27	12	33	28	206
Uczniowie i studenci	26	16	39	20	80
Bezrobotni	22	22	29	27	126
Gospodynie domowe i inni	17	25	32	26	61
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	29	26	32	12	159
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	28	23	37	11	81
sekt. pryw. poza rolnict.	28	22	35	15	191
prywatnym gosp. rolnym	15	15	34	35	61
Dochody na jedną osobę					
Do 299 zł	18	26	32	23	126
300-399	20	25	30	26	77
400-599	20	17	42	21	176
600-800	30	18	32	21	187
Powyżej 800 zł	33	22	33	11	169
Ocena własnych war. mater.					
Złe	20	20	34	26	382
Średnie	23	20	34	24	459
Dobre	31	21	36	13	239
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	26	20	29	25	77
Raz w tygodniu	28	18	30	24	516
1-2 razy w miesiącu	19	20	39	22	135
Kilka razy w roku	24	20	40	15	227
W ogóle nie uczestniczy	11	25	40	24	125
Poglądy polityczne					
Lewica	14	22	52	12	206
Centrum	22	25	37	16	314
Prawica	44	19	27	10	282
Trudno powiedzieć	13	13	26	48	276

Tabela 4. Czy, ogólnie rzecz biorąc, **Samobrona** budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć?

(%)

	Sympatia	Obojętność	Niechęć	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	23	11	50	16	1080
Płeć					
Mężczyźni	27	11	52	9	518
Kobiety	19	12	47	22	562
Wiek					
18-24 lat	17	11	53	19	161
25-34	21	9	57	13	195
35-44	25	12	48	16	181
45-54	25	12	53	9	225
55-64	25	11	51	13	127
65 lat i więcej	25	13	35	26	191
Miejsce zamieszkania					
Wieś	35	11	34	20	407
Miasto do 20 tys.	22	17	45	17	135
20-100 tys.	16	13	55	16	204
101-500 tys.	18	9	61	12	205
501 tys. i więcej mieszk.	6	7	76	11	130
Wykształcenie					
Podstawowe	31	13	31	26	315
Zasadnicze zawodowe	33	11	39	17	277
Średnie	15	11	62	11	372
Wysze	4	8	84	5	116
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	4	4	90	2	81
Prac. umysł. niż. szczebla	12	10	72	6	95
Pracownicy fiz.-umysł.	23	7	52	18	84
Robotnicy wykwalifikowani	31	19	41	9	90
Robotnicy niewykwalifik.	36	6	34	23	52
Rolnicy	44	11	26	19	58
Pracujący na własny rach.	12	15	62	11	33
Bierni zawodowo					
Renciści	28	10	36	26	116
Emeryci	26	13	41	20	206
Uczniowie i studenci	12	9	64	14	80
Bezrobotni	26	14	42	17	126
Gospodynie domowe i inni	16	14	52	18	61
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	16	11	64	9	159
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	19	11	62	9	81
sekt. pryw. poza rolnict.	21	10	57	12	191
prywatnym gosp. rolnym	47	13	25	15	61
Dochody na jedną osobę					
Do 299 zł	39	13	30	18	126
300-399	31	11	41	17	77
400-599	25	7	51	16	178
600-800	27	11	45	16	187
Powyżej 800 zł	7	14	71	8	169
Ocena własnych war. mater.					
Złe	28	11	43	18	382
Średnie	26	12	45	17	460
Dobre	10	9	70	11	238
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	26	16	40	18	77
Raz w tygodniu	25	11	46	18	517
1-2 razy w miesiącu	24	12	53	11	135
Kilka razy w roku	20	11	56	13	227
W ogóle nie uczestniczy	17	8	56	19	125
Poglądy polityczne					
Lewica	16	10	64	9	206
Centrum	24	12	53	11	313
Prawica	28	11	54	6	282
Trudno powiedzieć	22	12	30	37	277

Tabela 5. Czy, ogólnie rzecz biorąc, **Sojusz Lewicy Demokratycznej** budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć?

(%)

	Sympatia	Obojętność	Niechęć	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	17	12	55	16	1081
Płeć					
Mężczyźni	16	11	62	10	518
Kobiety	17	13	49	22	563
Wiek					
18-24 lat	18	16	42	23	161
25-34	13	12	61	14	195
35-44	15	12	55	18	182
45-54	16	13	62	8	225
55-64	25	7	57	11	127
65 lat i więcej	15	10	50	25	191
Miejsce zamieszkania					
Wieś	14	15	49	23	407
Miasto do 20 tys.	21	9	56	14	135
20-100 tys.	18	12	58	13	204
101-500 tys.	19	10	59	12	206
501 tys. i więcej mieszk.	14	9	64	13	130
Wykształcenie					
Podstawowe	12	12	51	26	315
Zasadnicze zawodowe	17	11	54	17	277
Średnie	19	13	57	11	372
Wyższe	19	11	66	5	117
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	20	10	68	2	81
Prac. umysł. niż. szczebla	21	17	52	9	96
Pracownicy fiz.-umysł.	15	16	49	20	84
Robotnicy wykwalifikowani	11	16	66	7	90
Robotnicy niewykwalifik.	14	13	55	18	52
Rolnicy	10	9	55	27	58
Pracujący na własny rach.	7	7	74	12	33
Bierni zawodowo					
Renciści	18	11	47	24	116
Emeryci	19	7	56	19	206
Uczniowie i studenci	20	13	49	17	80
Bezrobotni	17	14	51	18	126
Gospodynie domowe i inni	15	9	56	19	61
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	17	20	55	7	159
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	20	14	57	9	81
sekt. pryw. poza rolnict.	13	10	64	13	191
prywatnym gosp. rolnym	13	10	55	23	61
Dochody na jedną osobę					
Do 299 zł	9	12	59	19	126
300-399	12	18	52	18	77
400-599	20	13	48	19	178
600-800	20	11	55	14	187
Powyżej 800 zł	20	12	61	7	169
Ocena własnych war. mater.					
Złe	13	10	59	18	382
Średnie	17	13	51	18	460
Dobre	21	12	56	11	239
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	7	13	61	20	77
Raz w tygodniu	14	13	55	18	518
1-2 razy w miesiącu	16	9	61	14	135
Kilka razy w roku	21	9	57	13	227
W ogóle nie uczestniczy	26	14	42	18	125
Poglądy polityczne					
Lewica	49	14	32	5	206
Centrum	14	15	60	11	314
Prawica	7	7	79	6	282
Trudno powiedzieć	5	12	43	40	277

Tabela 6. Czy, ogólnie rzecz biorąc, Liga Polskich Rodzin budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć? (%)

	Sympatia	Obojętność	Niechęć	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	16	15	46	23	1082
Płeć					
Mężczyźni	17	15	51	17	518
Kobiety	14	16	41	29	564
Wiek					
18-24 lat	7	21	44	28	162
25-34	10	13	55	22	195
35-44	16	17	44	23	182
45-54	13	14	54	18	225
55-64	18	16	51	15	127
65 lat i więcej	27	12	29	32	191
Miejsce zamieszkania					
Wieś	17	17	35	31	407
Miasto do 20 tys.	21	15	42	21	135
20-100 tys.	13	17	47	22	205
101-500 tys.	15	14	55	16	206
501 tys. i więcej mieszk.	9	9	69	14	130
Wykształcenie					
Podstawowe	20	15	30	34	315
Zasadnicze zawodowe	20	15	38	28	279
Średnie	11	17	57	15	372
Wyższe	7	11	74	7	117
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	8	9	79	3	81
Prac. umysł. niż. szczebla	8	18	61	13	96
Pracownicy fiz.-umysł.	8	16	49	28	84
Robotnicy wykwalifikowani	15	16	48	20	90
Robotnicy niewykwalifik.	13	18	35	34	52
Rolnicy	36	13	18	33	58
Pracujący na własny rach.	9	21	47	23	33
Bierni zawodowo					
Renciści	20	15	39	25	116
Emeryci	24	10	39	26	206
Uczniowie i studenci	4	23	55	19	80
Bezrobotni	13	20	39	28	127
Gospodynie domowe i inni	16	11	47	26	61
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	11	13	59	16	159
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	12	16	59	14	81
sekt. pryw. poza rolnict.	7	17	54	22	191
prywatnym gosp. rolnym	36	18	17	29	61
Dochody na jedną osobę					
Do 299 zł	16	15	40	29	128
300-399	18	15	46	21	77
400-599	16	15	44	24	178
600-800	20	17	43	21	187
Powyżej 800 zł	13	11	61	14	169
Ocena własnych war. mater.					
Złe	18	15	40	27	382
Średnie	15	16	44	25	461
Dobre	13	14	59	14	239
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	31	17	32	21	77
Raz w tygodniu	18	18	39	25	518
1-2 razy w miesiącu	10	12	56	22	135
Kilka razy w roku	12	12	57	20	228
W ogóle nie uczestniczy	7	13	55	25	125
Poglądy polityczne					
Lewica	9	11	65	15	206
Centrum	15	17	51	17	314
Prawica	27	18	45	10	282
Trudno powiedzieć	10	13	28	50	279

Tabela 7. Czy, ogólnie rzecz biorąc, **Polskie Stronnictwo Ludowe** budzi w Panu(i) sympatię czy też niechęć?

(%)

	Sympatia	Obojętność	Niechęć	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	15	22	43	20	1080
Płeć					
Mężczyźni	18	22	47	13	517
Kobiety	12	22	39	27	563
Wiek					
18-24 lat	14	22	36	29	161
25-34	14	23	48	16	195
35-44	12	25	44	18	181
45-54	18	21	45	16	225
55-64	20	21	44	15	127
65 lat i więcej	14	19	38	28	191
Miejsce zamieszkania					
Wieś	23	19	35	23	406
Miasto do 20 tys.	18	21	41	19	135
20-100 tys.	10	25	46	19	204
101-500 tys.	9	21	52	18	206
501 tys. i więcej mieszk.	7	27	49	18	130
Wykształcenie					
Podstawowe	15	20	34	31	315
Zasadnicze zawodowe	19	19	41	21	277
Średnie	14	25	47	14	372
Wyższe	8	27	56	8	117
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	3	23	69	4	81
Prac. umysł. niż. szczebla	12	24	54	10	96
Pracownicy fiz.-umysł.	16	20	41	24	84
Robotnicy wykwalifikowani	16	26	42	16	90
Robotnicy niewykwalifik.	22	15	37	27	51
Rolnicy	27	20	38	15	58
Pracujący na własny rach.	12	28	46	14	33
Bierni zawodowo					
Renciści	15	19	35	31	116
Emeryci	16	20	41	22	206
Uczniowie i studenci	14	19	45	22	80
Bezrobotni	18	22	36	24	126
Gospodynie domowe i inni	9	33	33	25	61
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	14	23	52	11	159
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	11	27	48	14	80
sekt. pryw. poza rolnict.	13	22	47	17	191
prywatnym gosp. rolnym	30	18	38	14	61
Dochody na jedną osobę					
Do 299 zł	19	22	34	24	126
300-399	22	17	44	17	77
400-599	18	22	40	19	178
600-800	17	22	43	19	186
Powyżej 800 zł	10	26	54	10	169
Ocena własnych war. mater.					
Złe	15	19	43	22	382
Średnie	15	23	41	21	459
Dobre	16	25	44	15	239
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	12	20	45	22	77
Raz w tygodniu	18	21	39	22	517
1-2 razy w miesiącu	17	23	45	14	135
Kilka razy w roku	11	22	48	19	227
W ogóle nie uczestniczy	10	24	44	22	125
Poglądy polityczne					
Lewica	17	24	47	12	206
Centrum	18	23	45	14	314
Prawica	15	23	54	8	281
Trudno powiedzieć	10	19	26	45	277